

Wykład 1: Przemoc psychiczna i fizyczna (także na tle seksualnym)

W wykładzie tym postaram się krótko zdefiniować przemoc. Następnie zajmę się najczęstszą formą agresji interpersonalnej tzn. **przemocą wewnątrzrodzinną**, scharakteryzuję uwarunkowania i psychospołeczne skutki przemocy w rodzinie.

Przemocą jest każdy akt godzący w osobistą wolność jednostki, zmuszanie jednostki do zachowań niezgodnych z jej własną wolą [Irena Pospiszyl].

Mówiąc o przemocy, należy zwrócić uwagę na jej negatywny (nie akceptowany społecznie) i pozytywny (akceptowany społecznie) aspekt. Dawid Sears wraz ze współpracownikami [1991] dokonał klasyfikacji agresji, wprowadzając pojęcia: agresji antyspołecznej i prospołecznej.

Agresja prospołeczna to przede wszystkim agresja reaktywna (obronna), poprzez którą określona jednostka próbuje uchronić siebie lub innego człowieka przed utratą życia. Agresja ta jest tolerowana pomimo istnienia norm zabraniających stosowania jej. W tym przypadku mamy jednak do czynienia także z agresją usankcjonowaną przepisami prawa. Należy także pamiętać, że różnice pomiędzy agresją prospołeczną i antyspołeczną są dość subtelne.

Rodzina w socjologii traktowana jest jako grupa wsparcia społecznego, jedna z ważniejszych instytucji, a także jako podsystem społeczny systemu globalnego. Wśród funkcji, które ma za zadanie pełnić rodzina wyróżniono m.in. funkcję prokreacyjną, seksualną, ekonomiczną (podfunkcje: produkcyjna, gospodarcza, usługowo-konsumpcyjna, zarobkowa), społeczno-wyznaczającą (podfunkcje: klasowa, legalizacyjno-kontrolna), socjopsychologiczną (podfunkcje: kulturalna, socjalizacyjna, rekreacyjno-towarzyska, emocjonalno-ekspresyjna) [według Zbigniewa Tyszki]. Rodzina jest grupą społeczną, która powinna zapewniać swoim członkom maksymalne poczucie bezpieczeństwa, zabezpieczać ich wszystkie potrzeby, których zaspokojenie wyznacza poziom życia w społeczeństwie.

Niestety statystyki wskazują, że ponad 80% dzieci jest ofiarami przemocy fizycznej w rodzinie [Pospiszyl I.; 1994]. W Niemczech ofiarami przemocy ze strony męża było 4 miliony kobiet rocznie [Lew-Starowicz; 1992]. Przestępstwa przeciw rodzinie należą do najczęściej popełnianych, w ogólnej skali przestępczości zajmują trzecią pozycję. Nadal obserwuje się wzrost przestępczości tego typu.

Wśród polskich miast problem ten występuje najczęściej [RATAJCZAK; 1962]:

Miasto	Liczba przypadków na 100 tysięcy mieszkańców
WARSZAWA	96,3
SZCZECIN	63,8
ŁÓDŹ	60,3
KOSZALIN	57,0
GDAŃSK	52,5

CECHY PRZEMOCY RODZINNEJ:

- 1) Ofiarami przemocy są przede wszystkim kobiety i dzieci.
- 2) Najwięcej przestępstw przeciwko rodzinie popełnia się pod wpływem alkoholu.
- 3) Trudno jest rozstrzygać sprawy rodzinne.
- 4) Badania ujawniły, że 84-97% rodziców stosuje wobec swoich dzieci kary fizyczne [Black, Mayer; 1980].
- 5) W rodzinach o niskim statusie społecznym częściej występuje stosowanie kar fizycznych, zaniedbywanie dzieci, a w rodzinach o wyższym statusie częściej stosowane są kary psychiczne, a ich repertuar jest ogromny [Bronfenbrenner 1958; Kohn 1963; Stark, McEvoy 1970; Fagan i in. 1983; Erlanger 1984].
- 6) Urzędnicy, osoby zajmujące kierownicze stanowiska i ogólnie lepiej zarabiający, rzadziej przyznają się do stosowania przemocy wobec dziecka [Gelles; 1981].
- 7) Przemoc wobec dziecka częściej stosowana jest przez matki. Wskaźnik ten wynosi od 50-75% [Gil 1970; Justice, Justice 1978; Greighton 1979].
- 8) Matki stosują łagodniejsze formy przemocy niż ojcowie.
- 9) Bardziej skłonny do przemocy jest rodzic dominujący w systemie rodzinnym.
- 10) Najbardziej przemoc występuje w rodzinach, w których pozycja rodziców jest względnie wyrównana [Gelles; 1981].
- 11) Przemocy ze strony rodziców częściej doświadczają chłopcy [Gil 1970; Kempe, Kempe 1980; Gelles 1981; Piekarska 1991]. Prawdopodobieństwo doznania szkody fizycznej jest o 61% wyższe u chłopców niż u dziewcząt [Gelles; 1988].
- 12) Dziewczęta znacznie bardziej niż chłopcy narażone są na wykorzystanie seksualnej i częściej przed przemocą bronią się ucieczką [Pospiszył; 1994].
- 13) Kary stosowane przez ojców są bardziej wymyślne i surowe [Pospiszył; 1994].

- 14) Około 82% dzieci doświadcza przemocy fizycznej do czwartego roku życia [Kempe 1981; Gelles 1981]. Dzieci w tym wieku są też najczęściej hospitalizowane z powodu doznanych obrażeń wskutek przemocy fizycznej.
- 15) Około tysiąca dzieci trafia każdego roku do szpitala z powodu przemocy fizycznej [Mosakowska; 1993].
- 16) Chłopcy najczęściej bici są w wieku 3-5 lat, a dziewczęta w wieku 12-14 lat [Sebastian; 1986].
- 17) W rodzinach wielodzietnych stwierdza się większą częstotliwość przemocy. W rodzinach, gdzie jest dwójka dzieci przemoc stosowana jest częściej o 50%. Najwyższy wskaźnik przemocy obserwuje się w rodzinach mających 5-7 dzieci, przy większej liczbie dzieci wskaźnik przemocy spada [Gelles 1981; 1988; Gil 1970; Parker, Collmer 1975].
- 18) Przybrani rodzice rzadziej stosują przemoc wobec dzieci niż rodzice biologiczni [Cootz, Martin; 1988].
- 19) Badania wykazują, że tylko 56% rodzin w którym miało miejsce wykorzystanie seksualne dziecka, zdradza jakąś formę nieprzystosowania społecznego [Beezley-Mrazek; 1981].
- 20) Przemoc wewnątrzmałżeńska najczęściej ma miejsce wśród ludzi młodych do 30 r. ż. [Gelles 1981; Blackman 1989].
- 21) Kobiety drobne bywają częściej bite [Pegalow; 1981].
- 22) Im wyższe wykształcenie kobiety, tym wyższa skłonność męża do stosowania przemocy [Gelles; 1981].
- 23) ¼ rodzin z problemem przemocy stanowią rodziny w których ofiarą jest mąż, a sprawcą żona [Pospiszyl; 1994].

DLACZEGO TRUDNO ROZSTRZYGAĆ SPRAWY RODZINNE?

- 1) W społeczeństwie funkcjonuje powszechne przekonanie, że problemy rodzinne, to indywidualna sprawa członków określonej rodziny i nikt nie powinien się do nich wtrącać. Z tego powodu przestępstwa przeciwko rodzinie są trudne do ujawnienia – tzw. przestępstwo czterech ścian; zamkniętych drzwi.
- 2) Ingerencja osób postronnych w sprawy rodziny stanowi dla nich (ingerujących) duże zagrożenie agresją, także fizyczną. Liczbę poszkodowanych policjantów podczas interwencji rodzinnych porównuje się z liczbą policjantów poszkodowanych w przypadku napałów z bronią w rękę [Straus, Gelles, Steinmetz; 1981].
- 3) Terapia rodzinna jest bardzo trudnym procesem. Część jednostek, które powinny w niej uczestniczyć w ogóle nie czuje takiej potrzeby.

ZJAWISKU WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO NAJCZĘSCIEJ TOWARZYSZA:

- 1) Społeczna izolacja rodziny lub dziecka.
- 2) Niesatysfakcjonujące relacje seksualne w małżeństwie.
- 3) Niezgodność małżeńska.
- 4) Odwrócenie roli tzn. pragnienie aby dziecko podjęło rolę osoby dorosłej.
- 5) Pasywność lub bezsilność żony.
- 6) Zależność żon, a czasem wręcz przyzwolenie na tego typu kontakty.
- 7) Choroba psychiczna żony.
- 8) Choroba somatyczna lub psychosomatyczna żony.
- 9) Punitivność seksualna żony.
- 10) Nieobecność żony.
- 11) Rodzina dysfunkcyjna w inny sposób (alkoholizm, narkomania, przestępczość).
- 12) Uwodzicielskie dziecko.

WPLYW ŚRODKÓW PSYCHOAKTYWNYCH NA ESKALACJE PRZEMOCY:

- 1) Alkohol i narkotyki mają osłabiający wpływ na kontrolowanie emocji.
- 2) Badania dowodzą, że wzrost dawki nikotyny w organizmie powoduje spadek agresji [Heermans 1980; Cekiera 1985; Charek 1981; Gaś 1987].
- 3) Najbardziej niebezpieczne są środki pobudzające (euforyczne) tj. amfetamina, PCP (fenocyklidyna) oraz opiaty: morfina, kokaina i heroina.
- 4) Marihuana i LSD nie wyzwała skłonności do przemocy [Gelles 1988].

PRZEMOC:

- 1) Czynne formy przemocy fizycznej: klapsy, policzki, bicie pięścią, przedmiotem, bicie na oślepienie, kopanie, zmuszanie do uwłaczających posług, oparzenia, zadawanie ran ciętych, szarpanych, duszenie, usiłowanie lub dokonanie zabójstwa.
- 2) Przemoc fizyczna bierna: zakazy (np. mówienia w określonym czasie, chodzenia, zaspokajania potrzeb fizjologicznych, areszt domowy).
- 3) Znęcanie się psychiczne.

Psychiczne krzywdzenie jest najbardziej nieuchwytną i zdradliwą formą maltretowania. Nikt nie potrafi zmierzyć rozmiarów krzywdy psychicznej. Amnesty International do znęcania psychicznego zalicza: izolację, graniczenie snu i pożywienia, narzucanie własnych sądów, degradacja werbalna (poniżanie, wyzywanie, upokarzanie), hipnoza, narkotyzowanie, groźba zabójstwa. Psychologowie oceniają, że spośród zgłaszających się do gabinetów terapeutycznych

nych, 14-23% osób to ofiary znęcania psychicznego w rodzinie [Daro, Cohn 1988]. Do wyrazistych form psychicznego krzywdzenia dziecka należy zaliczyć [Badania dot. Warszawskich rodzin – A. Piekarska; 1991]: groźby, ostrzeżenia, krzyczenie na dziecko (84-97%), ośmieszanie (28,6%), wrzeszczenie, przekleństwa (28%), wyszydzanie (21%), wyzywanie (18,1%), groźby wyrzucenia z domu lub wysłania do poprawczaka (3,5%).

4) Przemoc seksualna może mieć zróżnicowany charakter i dotyczyć żony (zgwałcenia) albo dzieci (*child sexual abuse*). Przemoc seksualna wobec dziecka definiowana jest następująco: oddziaływanie fizyczne natury seksualnej dorosłego lub starszej, dojrzałej osoby postrzegane przez dziecko lub retrospektywnie przez formalnie dorosłego jako niechciane lub nieprzyjemne lub, innymi słowy, molestujące [Wakefield; 1994].

Spośród następstw seksualnego wykorzystania najczęściej wymienia się:

- depresję, poczucie winy, fobie, moczenie nocne, zaburzenia emocjonalne [Tsai; 1979];
- autodestrukcyjne zachowania promiskuityczne [Bentovim; 1988];
- uzależnienia [Browne, Finkelhor; 1986];
- skłonność do seksualnego wykorzystywania innych w przyszłości [Shledrick; 1991].

Do zespołu ostrych objawów psychiatrycznych u ofiar przemocy seksualnej [Rostain, Shumwag 1993] należą:

- objawy behawioralne typu *acting out* (agresywność, nadpobudliwość, hiperseksualizm dziecka) oraz typu *acting in* (regresywne zachowania, zaburzenia psychosomatyczne);
- zaburzenia emocjonalne (lęki, depresja, hipomania, samodestrukcja);
- zaburzenia poznawcze (zaburzenia myślenia, trudności z nauką);
- zaburzenia interpersonalne (konflikty, problemy rodzinne, zanik autorytetów).

Najczęściej spotykanym następstwem doświadczeń kazirodczych są [Cooper, Cormier 1990]:

- prostytuowanie się w przyszłości;
- stosowanie przemocy seksualnej wobec innych w późniejszym wieku;
- nerwice, depresje, zaburzenia psychosomatyczne i psychiczne;
- obniżenie samooceny, poczucia własnej wartości;
- zaburzenia identyfikacji z rolą męską czy kobiecą;
- agresja, oziębłość, promiskuityzm

Piśmiennictwo:

- 1) Dominiczak A., Przemoc w rodzinie wobec kobiet i dzieci, Fundacja Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2000
- 2) Herman Lewis Judith, Przemoc – uraz psychiczny i powrót do równowagi, GWP, Gdańsk 1998
- 3) Pospiszył Irena, Przemoc w rodzinie, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994
- 4) Satir Virginia, Terapia rodziny. Teoria i praktyka, GWP, Gdańsk 2000